अत्रसमाधानमाह इंद्रियाणीति देहिनांप्राणिनांस्वदेहेस्वस्वरूपेऽधिष्ठानेस्थितानिइंद्रियाण्येवमनःषष्ठानिबुध्यंतेविशेषतःपश्यंति यतस्तानिआत्मनोविशेषविज्ञानेकारणानिहेतुभूतानि कथं सूक्ष्मश्चिदात्मातैः कर्तृकारणरूपैःपश्यति बाह्यमाभ्यंतरंवाविषयंप्रकाशयति अयंभावः प्रत्यक्षंहिबाह्यमर्थंचक्षुषैवपश्यति तदभावेनपश्यति नचतावताआत्मनःप्रकाशनशक्तिर्हीयतेतेनविनापिस्वमेतद्दर्शनात् एवंसुप्तिसमाध्योर्मनसाविनापिनास्यात्मनोज्ञशक्तिवियोगः उपकरणस्यस्वातंत्र्याविघातकत्वात् तथाचकरणाभावकृतमेवास्यविशेषविज्ञानराहित्यं नत्वज्ञत्वकृतमितिकैवल्येपिनात्मनःसार्वाज्ञ्यहानिः तथाचश्रुतिः यद्वैतन्नपश्यतिपश्यन्वैतन्नपश्यतियद्वैतंनशृणोत्यशृण्वन्वैतत्रशृणोतीत्यादिकासुप्तावप्यात्मनोद्रष्टृत्वादिकंदर्शयति ॥ ८६ ॥ आत्मनोज्ञशक्त्यवियोगंदर्शयितुमिंद्रियाणांजडत्वमाह आत्मनेति वस्तुतइंद्रियाणिस्वरूपेणैवनसंति अध्यस्तत्वात् परमतेस्थित्वातत्सत्त्वमुपेत्यापितानिकाष्ठवदचेतनान्येवातोविनश्यंति तत्रफेनदृष्टांतोयथायोग्यंयोजनीयः यथाफेनोजलेनविनास्वयंनिरात्मैवसात्मत्वेनदृष्टोपितेनविनान

इंद्रियाण्येवबुध्यंतेस्वदेहेदेहिनांनृप ॥ कारणान्यात्मनस्तानिसूक्ष्मःपश्यतितैस्तुसः ॥ ८६ ॥ आत्मनाविप्रहीणानिकाष्ठकुड्यसमानितु ॥ विनश्यंतिनसंदेहःफेनाइवमहार्णवे ॥ ८७ ॥ इंद्रियैःसहसुप्तस्यदेहिनःशत्रुतापन ॥ सूक्ष्मश्चरतिसर्वत्रनभसीवसमीरणः ॥ ८८ ॥ सपश्यतियथान्यायंस्पर्शान्स्पृशतिवाविभो ॥ बुध्यमानोयथापूर्वमखिलेनेहभारत ॥ ८९ ॥ इंद्रियाणीहसर्वाणिस्वेस्वेस्थानेयथाविधि ॥ अनीशत्वात्प्रलीयंतेसर्पाहतविषाइव ॥ ९० ॥ इंद्रियाणांतुसर्वेषांस्वस्थानेष्वेवसर्वशः ॥ आक्रम्यगतयःसूक्ष्माश्चरत्यात्मानसंशयः ॥ ९१ ॥ सत्वस्यचगुणान्कृत्स्नान्रजसश्चगुणान्पुनः ॥ गुणांश्चतमसःसर्वान्गुणान्बुद्धेश्चभारत ॥ ९२ ॥ गुणांश्चमनसश्चापिनभसश्चगुणांश्चसः ॥ गुणान्वायोश्चधर्मात्मन्स्नेहजांश्चगुणान्पुनः ॥ ९३ ॥

तिष्ठतीति ॥ ८७ ॥ इंद्रियाणांजडत्वमुक्त्वात्मनःस्वयंज्योतिष्त्वमाह इंद्रियैरिति देहाभिमानिनःसेंद्रियस्यस्वमेप्रलीनस्यापियःसूक्ष्मःअंतरात्माससर्वत्रविषयेचरति जाग्रतीवस्वमेपिसर्वंविषयंभासयतीत्यर्थः ॥ ॥ ८८ ॥ एतदेवाह सइति यथापूर्वंजाग्रद्वदित्यर्थः ॥ ८९ ॥ इंद्रियाणांसात्मत्वमात्मचैतन्यानुवेधादेवेत्यन्वयव्यतिरेकाभ्यामाह इंद्रियाणीति इहस्वमेअनीशत्वान्नास्तिईशःप्रवर्तकोयेषांतानितथात्वात् ॥ ९० ॥ व्यतिरेकमुक्त्वान्वयमाह इंद्रियाणांत्विति स्वस्थानेस्थितानांगतयःगतीः सर्वाइंद्रियवृत्तयश्चिद्व्याप्ताएवउद्यंतीत्यर्थः ॥ ९१ ॥ सर्वत्रचिद्व्याप्तिंदर्शयति सत्वस्येति सत्वादीनांगुणान्व्याप्यआत्माचरतीति पूर्वेणान्वयः सत्वस्यगुणान्धर्मादीन् रजसःप्रवृत्त्यादीन् तमसःअप्रवृत्त्यादीन् बुद्धेरध्यवसायादीन् ॥ ९२ ॥ मनसःसंकल्पादीन् नभआदीनांश्रोत्रादीन् स्नेहजान्स्नेहोजलंजायतेतस्मात्तेजससंजान् ॥ ९३ ॥

Digitized by Google